

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ז, תשט"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ארמית שלא כהלכה

השימוש בארמית, הרגיל בפי הכותבים בעברית החדשה, סיבתו אחת משתי אלה: (א) הסופר ספג בילדותו את לשון המפרשים הכותבים בשפה בלולה, וזו נעשתה ללשונו הספרותית, והוא אינו מרגיש כלל בתערובתה; (ב) הסופר אין לו גירסא דינקותא, ואין לו שום סבל ירושה, אבל הוא אומר לשפר את לשונו על-ידי השימוש בארמית, בעיקר בפתגמיה, כדרך עֲנִי עוגה, הזורים בה צימוקים פה ופה. ומכיוון שגם אלה וגם אלה לא למדו את השפה לימוד מסודר ומדוקדק, הרי הם הולכים וטועים גם במשמעות המלים וטעמן גם בצורתן הדקדוקית, שכן לא נזקקו מעולם לדקדוק הארמי. אמנם גם בעברית יש סופרים, שלא ראו מאורות הדקדוק מימיהם, אבל בה יש להם לפחות דוגמות נעלות, הנקלטות באוזן ונעשות לקניין עצמאי של בעל החוש והטעם. לא כן הארמית, בה אין כמעט קטע אחד שיהא נקרא להנאה, והסופר המשתמש במליה ובפתגמיה, מגשש באפלה כמקלו של סומא. והנה דוגמות:

(א) רצה הסופר לומר „הוא היה האויב שלנו“, והנה קפץ ועלה בזיכרונו הביטוי הארמי „בעל דְּבִיָּה“ וכתב „בעל דבביה שלנו“. אילו למד דקדוק הלשון, היה מנתח את הצירוף הזה והיה מוצא „שבעל דבביה“ אינו אלא „האויב שלו“, והיה כותב בארמית „בעל דבבא שלנו“. אגב, סופר

זה כנראה אינו חושד כלל בארמית, שגם בה יש דקדוק, נטיית פעלים ושמות; שאם לא כן, למה לא פתח איזה מילון כדי לעמוד על עיקרו של צירוף זה?

(ב) אותו סופר כותב „קָבֵא לפומא לא גִּלְגָּא, וכך מקובל גם בדיבור. והרי „לבא בארמית הוא לשון זכר, וצריך אפוא לומר „גִּלְגָּא, שכך היא נטיית פועל זה בהווה: גִּלְגָּא, גִּלְגָּא, גִּלְגָּא, גִּלְגָּא.

(ג) מי, למשל, אינו יודע את הביטוי של המפרשים „והשתא א"ש (אָתִי שפיר), ר"ל ועתה בא יפה. והנה כל עוד שהסופר משתמש בו בהווה, הרי באמת הכול אתי שפיר. אבל קרה מקרה לסופר לספר על מעשה שהיה, והוא הלך ונשתמש בביטוי גם על העבר, אלא שהחליף את המלה „השתא“, שפירושה „עתה“, במלה „הכול“: „והכול אתי שפיר“. ולא ידע, שאין כאן מקום לבינוני „אָתִי“ ושצריך לומר „אָתָא“ בעבר (או „אָתָא“ ע"ד הניקוד בהגדה של פסח: „וָאָתָא שונרא... וָאָתָא חוטרא“).

(ד) במילון יאסטרוב אנו קוראים: דִּי (בעברית זה, השווה דִּין, מקביל לעברית אשר, של, ש-)... בנטייה: דִּינִי, דִּינִיךָ, דִּינִיהָ, דִּינֶהָ, דִּינֶךָ, דִּינֶכָּן... — והנה קרה שמלה זו נתחבבה על הכותב עברית והוא משתמש בה לעתים קרובות; אולם אגב שימוש בא לידי שיבוש, כי מבלי שום לב, שיסודה ארמי טהור וכן צורת נטייתה ארמית טהורה, הקנה לה הסופר העברי דרך נטייה עברית, שאינה הולמתה. שכן רק בבינוני הגוף הראשון יש דמיון בין השפות: דִּינִי = שָׁנִי; אבל בשאר הגופים נפרדות השפות.

ובמרט בולט ההבדל בצורה הארמית דִּינן, שפירושה „שלנו“, ולא „שלהן“. „שלהם, שלהן“ הם בארמית לא „דינם, דינן“, אלא „דידהון“; בדומה ל„תתקבל צלותהון ובעותהון“, „יהא להון (ולכון) שלמא רבא“. מדוע לא ישתמש הסופר במלת די בנטיית הריבוי „דידהון“? אלא שגם בקדיש, לא הבין את פירוש המלים על כינוייהן.

(ה) מהיות הסיום ׀ן, ׀ן רגיל בארמית בשימושים שונים מערבבים הסופרים והמתרגמים אותם עד להשחית. סיומות הפועל בגוף ראשון רבים בעבר ׀ן, — גן מתערבבות עם סיומת הרבות בשם ובתואר ׀ן. למשל, בקדיש מתרגמים קצת סידורים חדשים את המלים „דאמינן בעלמא“ — שאנו אומרים; בערבבם את סימן הריבוי לנקבה ׀ן, שהוא כמו ׀ת בעברית, עם כינוי הגוף בהווה (כגון „במאי עסקינן, חיישינן, שבקינן“). ואין „אמינן“ אלא „אמורות“ (אָמיר, אָמירא, אָמירין, אָמירן = אָמור, אמורה, אמורים, אמורות), כמו „פִּין פִּיתִין“ (דניאל ו יא), שפירושו „כּוֹת פְּתוּחוֹת“.

(ו) ב„מילון עבריי של גור מפורש: דִּנן — „שלנו“, זה שאנו מדברים עליו“, ואחריו הולכים וטועים רבים. אין „דנן“ אלא „זה“; הקש תרגום „אונקלוס (ברא' כח כה): למה זה אנכי = למא דנן אנא, וכן (ברא' לא לח): זה עשרים שנה אנכי עמך = דנן עשרין שנין אנא עמך, ועוד. יִחְסֵן דִּנָּן“ (לא „החתן דנן“) שבכתובה פירושו „חתן זה“. אין לומר אפוא „המחבר דנן“, אלא „מחבר דנן“, ופירושו „מחבר זה“, ולא „המחבר שלנו“. מכל שכן שאין לומר „הסקירה הקצרה דנן“ (כך מצאתי ב„לוח הארץ“ לשנת

תשי"ד, עמ' 19) במקום "הסקירה הזאת", ואם אתה רוצה להשתמש דווקא בארמית, אמור "סקירה דא".

ז) חילופי מין יש לראות בביטוי המקובל "פּרתי דסתריי", שצ"ל "תְּרִי דסתריי" בלשון זכר; הקש "תרי סתמי דסתרי אהדדי" (ערוך, ערך תרי). או "תרתי דסתנן" בלשון נקבה; הקש רש"י לבבא קמא כא ע"א: תרתי מילי קאמר דסתנן.

ח) צורותיה של הארמית זרות לרוב סופרי עברית ואעפ"כ מרבים להתגנדר במבטאיה. למשל "נשמות דאזלין ערטילאין" במקום "...דאזלן ערטילאן". ויש שכורך עברית וארמית וכותבן ביחד: "...דאזלין ערטילאות".

ט) ב"חד גדיא" מדפיסים בעלי ההגדות "דנבין אבא", ואינם יודעים, שבמובן "קנה" צ"ל "נבן".

י) "בר אַבְקֶן" (בן אבות) צ"ל: בר אַבְקֶן.

יא) עד כמה אבד לנו חוש ההבחנה במלים ארמיות, יעיד הצירוף, וְאַתָּא שונרא וְאַבְקֶלָה לגדיא". הרי כאן לשון אנדרוגני; כי ממה נפשך: אם שונרא נקבה כעדות "ואכלה", צ"ל "וְאַתָּת", ואם זכר כעדות "ואתא", צ"ל "וְאַבְל".

יב) הסופר, שכתב "על אשקי דריספק", לא הבין, שהאל"ף של "אַשְקִי" פירושה "על"; חשבה לחלק של השם ונמצא מגבב מלות-יחס.

יג) לא רבה מזה ההבנה במשמעות מליה ופתגמיה של הארמית. בני אדם תופסים ביטויים היוצאים משופרה של הספרות העתיקה ואינם טורחים לעיין בפירושם. "פוק חזי מאי עמא דבר" — אומר סופר ידוע ומתוך דאגה

לקורא העברי, שמא לא יבין פירוש המלים, הוא טורח ומבאר בהערה: צא וראה מה דובר העם. אילו הבין בעצמו את פירוש הפתגם, היה מתרגמו: ... מה נוהג העם. (ד) „צנא דמלי ספריי“ — משבח המספיד תלמיד חכם שנפטר, ואינו מרגיש, שלמעשה הוא מעליב את המנוח. הרי דעיון הביטוי הזה במקורו (מגלה כח ע"ב) הוא כרעיון „חמור נושא ספרים“, ר' רש"י שם, ד"ה הי צנא: אינו אלא כסל שמילאוהו ספרים ואין מבין מה בתוכם.

(טו) „חבל על דאבדין ולא משתכחין“ מבאר שרפשטיין ב„אוצר המלים והניבים“ (עמ' 63) על „טהרת“ העברית: „חבל על המתים שקשה לשכחם“. „משתכחין“ פירושו „נמצאים“, שכן „שכח“ הארמי עניינו מציאה (דוק ואשכח = עיין וקצא; נפק דק ואשכח = יצא, עיין ומצא).

(טז) „שקילא טיבותך ושדיא אחורא“, שפירושו הנכון „לקוחה טובתך ומוטלת על הקוצים“, מתורגם ב„אורלוגין“ א', עמ' 91: טול טובתך והשליכנה לחזיריים. (יז) המלה הארמית „תגא“ פירושה קָתָר; המלה הרומית „טוגא“ (toga) מציינת מין בגד. יש מחליפים שתי מלים אלה, וגם גור מביא כפירוש שני ל„תגא“: בגד עליון שלבשו הרומאים, והוא מסתמך על גטין נו ע"א. „שקליה קיסר לתגיה“ — שפירושו הנכון: לקח הקיסר את כתרו — ועל אבות א יג, „ודאשתמש בתגא חלף“, שרש"י מפרשו נכון: המשמש בכתרה של תורה... כאילו חלף ובטל מן העולם.